

Projectbesluit

Engbertsdijksvenen

Nota van Antwoord Notitie Reikwijdte en Detailniveau Milieueffectrapport (MER) Engbertsdijksvenen interne maatregelen en de ontgrondingsvergunning

Status: Vastgesteld

De Nota van Antwoord heeft betrekking op de zienswijzen die zijn ingediend op de Nota Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor het Milieueffectrapport (MER) voor het ontwerp-Projectbesluit en de ontwerp-ontgrondingsvergunning. De Nota van Antwoord is opgesteld door de provincie Overijssel (als zijnde het bevoegd gezag). Inhoudelijk heeft afstemming plaatsgevonden met Staatsbosbeheer (initiatiefnemer) en gemeente Twenterand.

Samen economisch sterker, met de kracht van de natuur

Overijssel is prachtig om te wonen, werken en recreëren. De komende jaren werken we samen aan het behoud en herstel van kwetsbare natuur en realiseren we nieuwe kansen voor de economie. De natuur heeft te lijden onder effecten van industrie, verkeer en landbouw, terwijl nieuwe economische ontwikkelingen worden beperkt om de natuur niet verder te belasten. Bewoners, belangenorganisaties en overheid hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid om de kwaliteit van het leefgebied van dieren en planten te verbeteren, voor nu en in de toekomst. Met maatwerk maken we de natuur veerkrachtig en weerbaar tegen invloeden van buiten, waardoor op termijn weer nieuwe economische kansen ontstaan. Waar nodig wordt de bestemming en/of het gebruik gewijzigd en planologisch vastgelegd in een ruimtelijk plan.

De maatregelen kunnen effect hebben op de gronden in de directe omgeving van de Natura 2000-gebieden. Samen met de grondeigenaren zorgen we voor een passende oplossing voor hun toekomst.

Meer informatie over de besluiten Natura 2000?

Kijk ook op: www.overijssel.nl/natura2000procedures

Of neem contact op via natura2000pip@overijssel.nl onder vermelding van het betreffende Natura 2000-gebied.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
1 Terinzagelegging Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor het MER behorende bij het Projectbesluit Engbertsdijkswenen Interne maatregelen en de ontgrondingsvergunning.....	4
1.1 Inleiding.....	4
Maatregelen	4
Ontgrondingen.....	4
1.1.1 Wat ging eraan vooraf	4
1.1.2 Ter inzage legging.....	5
1.1.3 Vervolgprocedure.....	5
1.1.4 PIP versus Projectbesluit	5
1.1.5 Ingediende zienswijzen/reacties	5
1.1.6 Adviesbrief.....	5
1.2 Leeswijzer	5
1.2.1 Leeswijzer	5
2 Beantwoording zienswijzen	6
Zienswijze 1:.....	6
Zienswijze 2:.....	9
Zienswijze 3:.....	12
Zienswijze 4:.....	13
Zienswijze 5:.....	17
Zienswijze 6:.....	24
Zienswijze 7:.....	29
Zienswijze 8:.....	33
3 Adviezen	37
Advies 1: Brandweer Twente, Postbus 383, 7500 AJ Enschede	37
4 Colofon	39

1 Terinzagelegging Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor het MER behorende bij het Projectbesluit Engbertsdijkerven interne maatregelen en de ontgrondingsvergunning

1.1 Inleiding

Voor u ligt de Nota van Antwoord Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) Milieueffectrapport Engbertsdijkerven interne maatregelen en de ontgrondingsvergunning. Deze Nota van Antwoord is opgesteld naar aanleiding van de ingediende zienswijzen in de zomer van 2023 op de NRD.

Het gebied Engbertsdijkerven is op 10 september 2009 aangewezen als Natura 2000-gebied. De natuurdoelen en maatregelen ten behoeve van behoud en herstel van de aangewezen te beschermen habitattypen zijn vastgelegd en beschreven in het Natura 2000-beheerplan en in de gebiedsanalyse (onderdeel van het beheerplan). Hierbij is onderscheid gemaakt tussen maatregelen binnen de natuurgebieden (de zogenaamde interne maatregelen) en maatregelen buiten de natuurgebieden (zogenaamde externe maatregelen). De interne maatregelen voor Engbertsdijkerven zijn uitgewerkt in een inrichtingsplan en vertaald in dit PIP. Voor de Engbertsdijkerven zijn ook externe maatregelen nodig, maar die maken geen deel uit van dit plan. Daarvoor wordt een separaat proces doorlopen.

Maatregelen

De natuurherstelmaatregelen in (en in een later stadium buiten) de Engbertsdijkerven richten zich vooral op het terugdringen van verdroging en het tegengaan van verrijking door meststoffen. Het doel is om de kwetsbare natuur te beschermen en te versterken. Dit betreft onder meer de habitattypen herstellend hoogveen en droge heide.

Deze maatregelen hebben gevolgen voor de bestemming van gronden en/of het gebruik ervan. De gronden hebben grotendeels nu al een natuurbestemming. De westrand van het plangebied heeft nog de bestemming Agrarisch gebied met landschapswaarden, dit moet aangepast worden.

Daarnaast bevat het geldende bestemmingsplan een verbodsbepaling voor onder andere het dempen van sloten en het afgraven van gronden. Juist deze activiteiten zijn nodig voor het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen van het Natura 2000-gebied. Om die reden moet het geldende bestemmingsplan herzien worden. Dit gebeurt door het opstellen van een Provinciaal Inpassingsplan (PIP).

Ontgrondingen

Eén van de maatregelen is ontgronden (afgraven). Daarvoor geldt een vergunningplicht. Dit betreft een maatregel voor de inrichting ten behoeve van de ontwikkeling van nieuwe natuur in het nog agrarisch bestemde gebied. Om kades aan te leggen in het natuurgebied moet op die betreffende locatie eerst het veraarde veen worden weggegraven en opzij worden gezet. Ook dit wordt gezien als ontgroning. In de memorie van toelichting bij het Omgevingsbesluit geeft de wetgever aan dat ontgrondingen onder de Omgevingswet alleen m.e.r.-(beoordelings-)plichtig zijn als het doel van de ontgroning daadwerkelijk delfstofwinning is. Ontgrondingen ten behoeve van bijvoorbeeld natuurherstel vallen dan niet meer onder de categorieën. Echter dit is een andere interpretatie dan de EU Richtlijn en uitspraken van de Afdeling Raad van State. Zij stelden dat het milieueffect van de ontgrondingen doorslaggevend is, niet het doel van de ontgroning. In dat kader achten wij een Milieueffectrapportage van belang.

1.1.1 Wat ging eraan vooraf

Op 23 september 2020 is door de Gedeputeerde Staten van de Provincie Overijssel dit Provinciaal Inpassingsplan vastgesteld. De Raad van State heeft het vastgestelde PIP op 09-11-2022 vernietigd (ECLI:NL:RVS:2022:3216), omdat ter voorbereiding op het PIP een MER had moeten opstellen.

Staatsbosbeheer zal daarom als initiatiefnemer een projectMER opstellen voor het door de provincie vast te stellen Projectbesluit (voorheen het PIP) en de ontgrondingsvergunning. Onderdeel van deze procedure is het opstellen van een Notitie Reikwijdte en Detailniveau.

Het te nemen Projectbesluit is een nieuw plan ter vervanging van de PIP waaraan rechtskracht is onthouden.

1.1.2 Ter inzage legging

De Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) voor Engbertsdijkswenen interne maatregelen heeft vanaf 6 juli 2023 tot en met 17 augustus 2023 ter inzage gelegen via www.overijssel.nl/loket/ter-inzage. Tevens was een inkijkexemplaar beschikbaar (op afspraak) op de volgende locaties:

- Het gemeentehuis van Twenterand, Manitobaplein 1, 7671 GS Vriezeveen
- Het provinciehuis van Overijssel, Luttenbergstraat 2, 8012 EE ZWOLLE

Tevens is deze NRD in het kader van artikel 7.8 Wet milieubeheer en artikel 3.1.1. van het Besluit ruimtelijke ordening toegezonden aan de volgende partijen¹:

- Gemeente Twenterand
- Samtgemeinde Uelsen
- Landkreis Graftschaf Bentheim
- Vechteverband Neuenhaus
- Emsländische Landvolk, Landwirtschaftlicher Kreisverein Graftschaf Bentheim e.V.

1.1.3 Vervolgprocedure

Er volgt een terinzagelegging van het ontwerp-Projectbesluit met bijbehorende MER. Dan is er gelegenheid om een zienswijze in te dienen op het ontwerp-Projectbesluit, de ontwerp-ontgrondingsvergunning en het bijbehorende MER.

Het ontwerp-Projectbesluit Engbertsdijkswenen interne maatregelen en het MER inclusief Nota van Antwoord op de NRD en overige bijlagen liggen gedurende de termijn zoals aangegeven in de Bekendmaking ter inzage. Eenieder kan een zienswijze indienen gedurende deze periode.

1.1.4 PIP versus Projectbesluit

In de zienswijzen staan nog de term PIP genoemd, omdat deze zijn ingediend voor de inwerkingtreding van de Omgevingswet en deze in lijn lagen met de tot 2024 geldende wet- en regelgeving. In de beantwoording wordt echter de nieuwe term Projectbesluit uit de Omgevingswet gebruikt die vanaf 01-01-2024 in werking is getreden.

1.1.5 Ingediende zienswijzen/reacties

Gedurende deze termijn zijn er 8 zienswijzen ontvangen waarvan er geen hebben geleid tot aanpassing van de onderzoeksvragen voor het MER.

1.1.6 Adviesbrief

Naast zienswijzen is er ook een adviesbrief ingediend, namelijk door de brandweer Twente. Deze is opgenomen in [Hoofdstuk 3](#).

1.2 Leeswijzer

1.2.1 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 van deze Nota van Antwoord worden de ontvangen zienswijzen samengevat en van een antwoord voorzien. Hier is ook aangegeven of deze zienswijzen aanleiding hebben gegeven tot wijzigingen van de onderzoeksvragen.

De nummers die gebruikt worden in hoofdstuk 2 zijn als volgt opgebouwd. Het eerste cijfer betreft nummer van de betreffende indiener. Het tweede cijfer is een onderdeel uit de zienswijze/grond van de indiener. Het volgende voorbeeld verduidelijkt dit: 5.4 ➔ is indiener 5 en zienswijze/grond 4. Als er een 'a' achter het eerste cijfer is opgenomen betreft het een aanvulling op de zienswijze.

In hoofdstuk 3 zijn de adviezen opgenomen.

¹ Deze procedure is nog gevolgd voor de inwerkingtreding van de Omgevingswet

2 Beantwoording zienswijzen

Nr.	Zienswijze 1:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
1.0	Als advocaat en gemachtigde van de maatschap gevestigd te Langeveen, doet u ons een zienswijze toekomen op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau voor de interne maatregelen Natura 2000-gebied Engbertsdijkswenen, zoals dat blijktens onze publicatie ter inzage ligt van 6 juli tot en met 17 augustus 2023.		
1.1	Cumulatie interne en externe maatregelen Uw cliënte is van mening dat wij onterecht geen onderzoek zullen doen naar de cumulatie van effecten van de interne en externe maatregelen in en rondom Engbertsdijkswenen. Ondanks dat er nog geen formele besluitvorming is geweest over de externe maatregelen kan dat op zeer korte termijn worden verwacht. De planning was immers dat het inrichtingsplan, de MER en het PIP voor de externe maatregelen medio 2023 klaar zou zijn. Daarnaast heeft er ook al een NRD voor de externe maatregelen ter inzage gelegen van 25 mei tot en met 5 juli 2021. Hieruit volgt dat de externe maatregelen al dusdanig uitgewerkt zijn dat deze in de ogen van uw cliënten mee moeten worden genomen bij de bepaling van de effecten van de interne maatregelen t.o.v. de referentie situatie. Als dit niet wordt gedaan ontstaat een onvolledig en vertekend beeld.	De maatregelen vinden plaats binnen de begrenzing van het natuurgebied (interne maatregelen) en daarbuiten (externe maatregelen). Dit MER heeft alleen betrekking op de interne maatregelen. De procedures voor de interne en externe maatregelen doorlopen elk een eigen gebiedsproces. De Raad van State heeft deze opzet met aparte processen en besluiten goedgekeurd, omdat de vastgestelde planbegrenzing een goede ruimtelijke ordening dient. In paragraaf 3.2 Autonome ontwikkelingen van het MER is dit nader toegelicht.	Nee
1.2	Onderzoek bodemopbouw Uw cliënte is daarnaast van mening dat voor uitvoering van de MER (veld)onderzoek moet worden gedaan naar de bodemopbouw binnen en rondom het plangebied. U schrijft dat wij zelf in	De effecten van de interne maatregelen zijn bij startpeil zo gering dat de agrohydrologische schouw geen informatie bevat die tot wezenlijk andere uitkomsten zou leiden. Zie paragraaf 6.7.3	Nee

Nr.	Zienswijze 1:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	de NRD op pagina 12 schrijven dat het studiegebied zowel het plangebied als de omgeving daarvan omvat. De MER ziet ook op de effecten op de bodemkwaliteit en hydrologie. Onder paragraaf 3.3 van de NRD (pagina 19) schrijven wij volgens u ook dat wij voor uitvoering van de MER waar mogelijk gebruik maken van de beschikbare onderzoeken in het kader van het Integraal Definitief Ontwerp (100), waaronder een grondwatermodel. Er is volgens u echter geen gebruik gemaakt van het rapport 'Agrohydrologische beschouwing Engbertsdijkerven' van Aequator groen & ruimte d.d. 21 december 2017. Dit terwijl in het laatstgenoemde rapport onderzoek is gedaan naar de bodemopbouw in het betreffende gebied. Door deze meest recente gegevens over de bodemopbouw in het betreffende gebied in het onderzoek niet mee te nemen komt cliënte tot de conclusie dat de uitgangspunten in het grondwatermodel dat door Staatsbosbeheer is gebruikt onjuist, onvolledig en gedateerd zijn.	Er zijn namelijk geen landbouwkundige schadeberekeningen gedaan voor de interne maatregelen, omdat er niet of nauwelijks hydrologische effecten zijn van de interne maatregelen en dus ook geen landbouwschade te verwachten is. In de procedure bij de Raad van State is dit ook aan de orde geweest en onderbouwd. De Stab heeft hierover een positief advies uitgebracht.	
1.3	Significante hydrologische effecten Bij de onderbouwing van het PIP voor de interne maatregelen hebben wij volgens u steeds gesteld dat de berekende effecten overal kleiner zijn dan de algemeen aangehouden 5 cm grens voor significante hydrologische effecten op de omgeving en daarmee verwaarloosbaar zijn. Uw cliënte is het hier niet mee eens. In de huidige situatie, zonder de maatregelen binnen het plangebied, is er op de percelen van uw cliënte al sprake van natte percelen en wateroverlast. De voorgenomen maatregelen vormen daarom de druppel die de emmer doet overlopen. Aangezien er in de huidige situatie al sprake is van landbouwschade en uit het onderzoek van Staatsbosbeheer dat er een verdergaande vernatting plaats gaat vinden van	Dit punt is onderdeel van de externe maatregelen en is daarom niet meegenomen in het MER. Zie verder onze reactie bij 1.3.	Nee

Nr.	Zienswijze 1:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	de gronden buiten het plangebied, ook al betreft het hier "slechts" enkele centimeters, kunnen wij volgens u deze effecten niet afdoen als verwaarloosbaar. In dit verband verwijst uw cliënte ook naar een artikel van de hydrologen uit het vakblad voor hydrologen 'Stromingen' van 2020. In dit artikel concluderen de auteurs (op pagina 46 en 47): <i>'Het ritueel toepassen van een significantietoets, met 'er is geen effect' als nulhypothese en een significantieniveau dat traditiegetrouw op 0,05 staat, blijkt te leiden tot een scheve verdeling van risico's van verkeerde beslissingen tussen de twee betrokken partijen.'</i> Uw cliënte leidt hieruit af dat de significantie grens van 5 cm achterhaald is en ook bij het opstellen van de MER niet toegepast kan worden.		
1.4	Conclusie Gelet op het voorgaande verzoekt uw cliënte ons om bij het opstellen van de MER:		
	- De cumulatie van effecten van de interne en externe maatregelen in en rondom Engbertsdijkswenen te onderzoeken;	- De interne maatregelen worden eerst vastgesteld en pas daarna de externe maatregelen. De externe maatregelen zijn op dit moment nog geen autonome ontwikkeling en hebben nog geen formele status. Eventuele cumulatie van effecten wordt in het proces rondom de externe maatregelen in beeld gebracht, omdat in elk scenario met externe maatregelen de interne maatregelen ook worden meegenomen in de berekeningen. De interne maatregelen hebben geen noemenswaardige uitstralingseffecten. Zie ook onze reactie bij 1.3.	Nee
	- Onderzoek te doen naar de bodemopbouw in en rondom Engbertsdijkswenen;	- Het bodemonderzoek heeft wel degelijk plaats gevonden en vormt de basis voor het in beeld brengen van schade als gevolg van de externe (en dus ook interne) maatregelen in het proces rondom de externe maatregelen.	Nee
	- Geen significantiegrens van 5 cm aan te houden bij het bepalen van de hydrologische gevolgen.	- Dit punt is onderdeel van de externe maatregelen en is daarom niet meegenomen in het MER.	

Nr.	Zienswijze 1:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	Conclusie	De zienswijze leidt niet tot aanpassing van de onderzoeksvragen voor het MER.	

Nr.	Zienswijze 2:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
2.0	Als leden van uw groep heeft u kennisgenomen van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau Natura 2000 Engbertsdijkswen - Interne maatregelen (NRD). Uw groep heeft al 46 jaar (sinds 1977) ervaring met het monitoren van de vogelstand in dit gebied. De resultaten hiervan worden door Staatsbosbeheer gebruikt en in de landelijke staat van de vogelstand in Nederland. Hieronder vinden wij uw reacties op de NRD.		
2.1	<u>1.1 Aanleiding</u> In de NRD staat op blz. 6 bij figuur 1.1. een kaart waarop de gele gebieden worden bestempeld als Vogelrichtlijngebied. Dit is onjuist omdat op deze gele gebieden alleen het beschermingsregime van de Habitatrichtlijn van toepassing is.	Dit is een terechte opmerking. In het MER is deze kaart niet opgenomen.	Nee
2.2	<u>2.2.1 Ontstaan en Huidige situatie</u> In de NRD wordt op blz. 14 aangegeven dat langs de randen soortenarme berkenbossen te vinden zijn. Hoewel deze berkenbossen in vergelijking met oude loofbossen minder soortenrijk zijn, zijn deze wel degelijk relevant als broed- en/of rustgebied voor veel vogels inclusief soorten van de Rode Lijst. Numeriek gezien zijn deze delen van de Engbertsdijkswen juist het meest soortenrijk. Hoewel maatregelen als boskap buiten de scope van de NRD vallen wilt u hierbij wel uw zorg uitspreken voor het kappen van overgangsgebieden met bos. Uw inziens is dit	Inmiddels is hierover overleg met u opgestart. We nemen de resultaten hiervan mee in het ecologisch werkprotocol. Dit protocol stellen we op voor de uitvoering van de maatregelen. Hierin staat beschreven hoe we zorgvuldig omgaan met ecologie tijdens de uitvoering binnen de geldende wet- en regelgeving. Zie paragraaf 6.3.4 van het MER.	Nee

Nr.	Zienswijze 2:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	nadelig voor de nu aanwezige vogelstand. Graag zou u met ons hier verder in overleg willen om te zien waar loofbos kan worden ontwikkeld zonder dat dit het actieve hoogveen of hoogveenherstel schaadt. Naast hoogveenherstel is ook het creëren van overgangszones met hoogveenbos immers een kerndoelstelling. Op blz. 14 wordt aangegeven dat veel vogelsoorten de Engbertsdijksvennen gebruiken als rust- en foerageergebied. Dit is correct, echter broedvogels worden hier onterecht niet genoemd. Voor beoordeling van effecten is juist ook deze groep belangrijk.		
2.3	<u>2.2.2 Bedreigingen en knelpunten</u> Er wordt aangegeven dat de hydrologische situatie een knelpunt is en het veen "lek" is. U onderschrijft dit maar voegt er nog aan toe dat de ernst en urgentie van dit knelpunt groot is, mede door de recente droge zomers. Het gehele hoogveen was na deze droge perioden gortdroog en de veenmosvegetaties leken meer op korstmossen dan op veenmossen.		Nee
2.4	<u>4.2 Aanpak effectbeoordeling en reikwijdte en detailniveau</u> <i>Effecten gebruiksfase</i> Voor de voormalige agrarische percelen aan de westkant van het gebied, waaronder de gele gebieden uit figuur 1.1, wordt als maatregel afgraven/plaggen genoemd om de grond van voormalige landbouwgebieden af te voeren. Deze gebieden aan de rand van het veen zijn echter het broed- en leefgebied van een aantal vogelsoorten, die in Bijlage I van de Vogelrichtlijn én/of op de Rode Lijst Vogels staan zoals de Grauwe Klauwier, Wielewaal, Kwartel en Patrijs. Tevens is het foerageergebied voor Kraanvogels en in de winter voor Klapenkusters en Blauwe Kiekendieven. Gezien de lage ligging van deze gebieden ten opzichte van het hoger	De westelijke percelen zijn door B-ware onderzocht en in het huidige ontwerp is opgenomen deze percelen geplagd worden. Voor het perceel dat in onderstaand figuur met '27' is gemarkeerd geldt dat er in dit perceel een noodzaak is om nutriënten te verwijderen uit dit compartiment. Hierdoor krijgt hoogveen meer kans om te ontwikkelen. Dit perceel ligt in een compartiment waar ook het habitatype 'herstellend hoogveen' is aangewezen. Voor de andere percelen (12, 16 en 22) geldt dat vernatting zal zorgen voor het vrijkomen van nutriënten uit de voormalige bouwvoor. Hierdoor is de kans groot dat er veel vegetatie tot ontwikkeling komt, waaronder bosopslag. Dit is onwenselijk aangezien een open hoogveenlandschap nagestreefd wordt en met name bosvorming kan leiden tot ongewenste verdamping. Door de vernatting wordt het echter lastig om met regulier onderhoudsmaterieel de compartimenten te beheren. Bovendien zorgt het	Nee

Nr.	Zienswijze 2:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	gelegen hoogveen en de daar gewenste hydrologische situatie, is het niet aannemelijk dat er enige nadelige invloed van deze terreinen op het veen is of in de toekomst te verwachten valt. Voor de vogelstand zou het continueren van een adequaat maaibeheer, zoals dat nu wordt toegepast in dit gebied, dan ook het meest wenselijk zijn. Voor deze gebieden pleit u om eerst een goede "nut en noodzaak analyse" op te stellen voor het nemen van ingrijpende maatregelen als het verwijderen van de bovenlaag door afgraven of plaggen van de verschillende percelen. Het resultaat hiervan, in een bovendien stikstofrijke omgeving, zal uw inziens het leefgebied van genoemde vogelsoorten aantasten. Daarnaast is het niet aannemelijk dat er in dit gebied ooit veenherstel plaats kan vinden. Er zijn voor deze delen dan ook geen habitattypen of ontwikkelopgaven benoemd. Mocht Staatsbosbeheer onverhoopt de maatregel afplaggen willen uitvoeren, dan pleit u ervoor om dit eerst in een klein proefvlak zuidelijk van de Nieuwe Leidijk uit te proberen en minimaal 1 broedseizoen te monitoren op effecten. Het betreft het voormalige agrarische perceel in de zogenaamde Weide van Katerjans. Daarbij is het voor u wel een voorwaarde dat de hydrologie voor dit deel dan op orde is gebracht omdat voortijdig afgraven kan leiden tot extra verdroging van het gebied. Voor de aan te leggen kades is voorzien om deze volledig af te dekken met veengrond. U pleit ervoor om waar mogelijk de bovenzijde van de kades niet met veengrond af te dekken maar als kale zandgrond te laten. Droge veengrond mineraliseert immers en deze nutriënten spoelen dan uit in het hoogveen wat juist niet gewenst is.	onderhoud voor jaarlijkse verstoring van het gebied, wat voor meerdere soorten zeer onwenselijk is. Inmiddels is hierover overleg met u opgestart. In dit gezamenlijk overleg zal ook aandacht zijn voor de door u genoemde voorkomende soorten. We nemen de resultaten hiervan mee in het nog op te stellen uitvoeringsontwerp en het ecologisch werkprotocol. Dit protocol stellen we op voor de uitvoering van de maatregelen. Hierin staat beschreven hoe we omgaan met ecologie tijdens de uitvoering. Zie paragraaf 5.1.3 van het MER.	

Nr.	Zienswijze 2:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	<i>Effecten uitvoeringsfase</i> Ten slotte vraagt u aandacht voor een specifiek criterium voor de uitvoeringsfase. In de periode november tot en met maart wordt het gebied gebruikt als gemeenschappelijke slaappleats van Blauwe Kiekendieven en ganzen. Dit betekent dat met werkzaamheden voldoende afstand moet worden gehouden tot slaaplocaties in de periode tot 2 uur na zonsopkomst en vanaf 2 uur voor zonsondergang. De ligging van de slaaplocaties varieert jaarlijks en moet worden gemonitord zodat de uitvoering hier op kan worden afgestemd. Daarnaast is uitvoering in het broedseizoen risicovol en schadelijk voor vogels (o.a. Kraanvogel, Grauwe Klauwier), evenals andere soortgroepen als amfibieën, en dus ongewenst.	Zoals hiervoor al vermeld zal voor de uitvoeringsfase een ecologisch werkprotocol worden opgesteld, waarbij u ook betrokken wordt. Dit om zo zorgvuldig mogelijk om te gaan met de bestaande natuurwaarden.	Nee
2.5	U bent gaarne bereid de visie mondeling toe te lichten.	Inmiddels is het overleg hierover tussen opgestart.	
	Conclusie	De zienswijze leidt niet tot aanpassing van de onderzoeksvragen voor het MER.	

Nr.	Zienswijze 3:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
3.1	U vindt Egbertsdijkvenen een mooi natuurgebied dat behouden moet blijven, maar het herstellen van hoogveen vindt u weggegooid geld want als er over 100 jaar 10 á 20 cm veen is aan gegroeid heeft geen meerwaarde en uw kinderen en mensen die dan leven hechten er dan geen meerwaarde aan. En nu nog klaar maken kost ook heel veel milieu stikstof co2 en ellende voor de omgeving.		Nee
	Conclusie	De zienswijze leidt niet tot aanpassing van de onderzoeksvragen voor het MER.	

Nr.	Zienswijze 4:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
4.0	Hierbij dien ik een zienswijze in met betrekking tot de Notitie Reikwijdte en Detailniveau Natura 2000 Engbertsdijkswen (hierna: de notitie). De zienswijze wordt ingediend namens diverse personen en maatschappen, hierna samen: indieners.		
4.1	Scope Indieners zijn van mening dat de notitie uitgaat van een te beperkte scope van het op te stellen milieueffectrapport. Dat wordt veroorzaakt doordat in de notitie doel en middel niet voldoende van elkaar worden onderscheiden. Indieners stellen vast dat het doel van de te nemen maatregelen is, of in elk instandhoudingsdoelstellingen geval zou moeten met betrekking tot zijn, de het bereiken habitattypen van de waarvoor Engbertsdijkswen is aangewezen. De maatregelen richten zich daarbij op het aspect hydrologie. Het milieueffectrapport zou dus moeten ingaan op verschillende wijzen waarop de hydrologische knelpunten voor Engbertsdijkswen kunnen worden opgelost. De scope van de Notitie, die alleen uitgaat van de door de initiatiefnemer gewenste maatregelen binnen het gebied, is onvoldoende.	De maatregelen vinden plaats binnen de begrenzing van het natuurgebied (interne maatregelen) en daarbuiten (externe maatregelen). Dit MER heeft alleen betrekking op de interne maatregelen. De procedures voor de interne en externe maatregelen doorlopen elk een eigen gebiedsproces. De Raad van State heeft deze opzet met aparte processen en besluiten goedgekeurd, omdat de vastgestelde planbegrenzing een goede ruimtelijke ordening dient. Zie paragraaf 1.1. en 4.1	Nee
	In de eerste plaats blijven alternatieven, zoals bijvoorbeeld het gebruik van damwanden voor compartimentering of aan de randen van het gebied, voor de door de initiatiefnemer gewenste maatregelen buiten beeld. Dat is onterecht aangezien door middel van alternatieve maatregelen wellicht tegen lagere maatschappelijke kosten een beter effect kan worden gerealiseerd. In de tweede plaats is het beperken van de scope van het milieueffectrapport tot de interne	Het afwegingsproces m.b.t. het N2000 beheerplan is in het MER beschreven. Zie paragraaf 4.1 van het MER. Zoals hierboven gemeld vinden de maatregelen plaats binnen de begrenzing van het natuurgebied (interne maatregelen) en daarbuiten	Nee

Nr.	Zienswijze 4:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	maatregelen onterecht. Volgens initiatiefnemer en overigens ook volgens het voor Engbertsdijksvenen opgestelde beheerplan zijn maatregelen buiten het gebied – de externe maatregelen – onontbeerlijk voor het bereiken van de hydrologisch gewenste situatie.	(externe maatregelen). Dit MER heeft alleen betrekking op de interne maatregelen. De procedures voor de interne en externe maatregelen doorlopen elk een eigen gebiedsproces. De Raad van State heeft deze opzet met aparte processen en besluiten goedgekeurd, omdat de vastgestelde planbegrenzing een goede ruimtelijke ordening dient.	
	Het is onbegrijpelijk waarom (varianten van) die maatregelen dan niet ook worden onderzocht. De interne en externe maatregelen beïnvloeden elkaar en kunnen niet los van elkaar worden gezien. Anders dan de notitie tot uitgangspunt neemt wordt dit niet gerechtvaardigd door de uitspraak van de Raad van State over de begrenzing van het vernietigde inpassingsplan. In die uitspraak stond de begrenzing van het inpassingsplan centraal en niet de vraag welke alternatieven in een milieueffectrapport moesten worden onderzocht. Die vraag was niet relevant, aangezien was verzuimd een dergelijk rapport te maken. Daar komt bij dat de planning van de interne en de externe maatregelen inmiddels veel dichterbij elkaar is komen te liggen, doordat de planvorming voor de interne maatregelen is vertraagd. Door het niet mede beoordelen van de effecten van de externe maatregelen en de wisselwerking met de interne maatregelen wordt naar het oordeel van de indieners onvoldoende gepoogd om de opties voor het maatschappelijk meest wenselijke alternatief in beeld te brengen. De in de notitie opgenomen mededeling dat er geen alternatieven zouden zijn is niet juist omdat die uitgaat van het onterechte uitgangspunt dat de reeds uitgewerkte maatregelen moeten worden uitgevoerd conform de gerealiseerde ontwerpen. Dat de initiatiefnemer ervoor heeft gekozen om de volgorde om te draaien - eerst maatregelen uitwerken, dan een milieueffectrapport - kan niet	Zoals hierboven gemeld vinden de maatregelen plaats binnen de begrenzing van het natuurgebied (interne maatregelen) en daarbuiten (externe maatregelen). Dit MER heeft alleen betrekking op de interne maatregelen. De procedures voor de interne en externe maatregelen doorlopen elk een eigen gebiedsproces. De Raad van State heeft deze opzet met aparte processen en besluiten goedgekeurd, omdat de vastgestelde planbegrenzing een goede ruimtelijke ordening dient. Het afwegingsproces m.b.t. het N2000 beheerplan is in het MER beschreven. Zie paragraaf 1.1 en 4.1 van het MER.	Nee

Nr.	Zienswijze 4:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	meebrengen dat geen alternatieven behoeven te worden onderzocht. Het onderzoeken van alternatieven is wettelijk verplicht (artikel 7.7 lid 1 sub b Wet milieubeheer). In elk geval staat vast dat er technische alternatieven zijn voor de voorgenomen uitvoering van de maatregelen, zoals hiervoor al genoemd het realiseren van damwanden. Indieners wijzen op de bijgevoegde notitie van Witteveen+Bos daarover.		
4.2	Rol van het beheerplan Een aantal malen komt in de notitie naar voren dat de te nemen maatregelen zouden vastliggen in het beheerplan. Dat is niet het geval. Het beheerplan is een beleidsdocument waarin niets vastligt, maar waarin met de kennis van (inmiddels circa 10 jaar geleden) beleidskeuzes zijn gemaakt. De in het beheerplan voorgenomen maatregelen zijn nog altijd niet toegestaan binnen de vigerende planologische plannen. In het milieueffectrapport zou bij uitstek moeten worden beoordeeld in hoeverre de in het beheerplan genoemde maatregelen inderdaad - bij de huidige beschikbare kennis - nog steeds het best passend zijn. Daarbij is van belang dat inmiddels - als het goed is - meer inzicht is verkregen in de hydrologische processen in Engbertsdijkswateren, waarover in het beheerplan nog werd gemeld dat er grote kennislacunes waren. Bovendien is ten onrechte aangesloten bij in het beheerplan opgenomen informatie, die bij de actualisering van het beheerplan in 2019 helemaal niet is gecontroleerd. Het beheerplan is in 2019 slechts op een aantal onderdelen herzien, maar voor het overige grotendeels overgenomen uit het eerdere beheerplan. Bijvoorbeeld met betrekking tot het areaal actief hoogveen geldt dat het getal van 0,1 ha is gebaseerd op de hoeveelheid hoogveen die in	Strikt genomen klopt het dat de maatregelen niet vastliggen in het beheerplan, wel de instandhoudingsdoelstellingen voor de natuurdoeltypen. Om aan deze instandhoudingsdoelstellingen te voldoen zijn maatregelen nodig die zijn uitgewerkt in het inrichtingsplan. Het afwegingsproces m.b.t. het N2000 beheerplan wordt in het MER beschreven. Zie paragraaf 4.1 van het MER.	Nee

Nr.	Zienswijze 4:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	het aanwijzingsbesluit uit 2009 werd genoemd, en die jaren daarvoor feitelijk is waargenomen. Hetzelfde geldt voor het uitgangspunt van de notitie dat het gebied 'lek' is. Of en in welke mate dat nog altijd zo is, is niet duidelijk. Om de gevolgen van de te treffen maatregelen in beeld te brengen zal toch minst genomen moeten worden vastgesteld wat de huidige stand van zaken in het gebied is. De notitie voorziet daar ten onrechte niet in.		
4.3	Autonome ontwikkelingen Bij het noemen van de autonome ontwikkelingen ontbreken geplande wateronttrekkingen op korte afstand in Duitsland en de gewijzigde voorwaarden voor derogatie, als gevolg waarvan de hoeveelheid nitraat in het grondwater en de stikstofdepositie in het omliggende gebied in potentie zullen afnemen. Gelet op de scope van het onderzoek, waarbij de externe maatregelen niet worden meegenomen, begrijpen initiatiefnemers dat als autonome ontwikkeling ervan uit zal worden gegaan dat de hydrologische situatie in de omgeving niet wijzigt. Bij die stand van zaken is een kritische beschouwing van de effectiviteit van de voorgenomen maatregelen op zijn plaats, nu tot nu toe steeds in de opvolgende beheerplannen is opgenomen dat de externe maatregelen cruciaal zouden zijn voor het welslagen van de opgave.	In het MER zijn de autonome ontwikkelingen, waaronder geplande wateronttrekkingen, beschreven. Ook de onttrekking in Duitsland is een bestaande onttrekking die we beschouwen als een autonome ontwikkeling. De effecten van deze onttrekkingen hebben we onvoldoende in beeld, die nemen we mee als bestaande onttrekkingen. Als provincie willen we deze effecten wel in kaart brengen, en als die leiden tot aanvullende maatregelen dan nemen we die mee in een nieuw beheerplan. Wij hebben als provincie een zienswijze ingediend tegen een verdere uitbreiding (plaatsen aanvullende putten) van de onttrekkingen. Zie paragraaf 3.2 van het MER.	Nee
4.4	Ontbrekende milieuthema's Indieners zijn van oordeel dat een aantal milieuthema's ten onrechte niet of onvoldoende specifiek is genoemd in de beoordelingsschaal. Met betrekking tot het thema Bodem en water geldt dat specifiek rekening moet worden gehouden met de effecten van vernatting op gronden die nu droog zijn, zowel binnen als buiten het gebied.	Voor wat betreft de effecten van vernatting: De effecten van de interne maatregelen zijn bij startpeil zo gering dat de agrohydrologische schouw geen informatie bevat die tot wezenlijk andere uitkomsten zou leiden. In de procedure bij de Raad van State is dit aan de orde geweest en onderbouwd. De Stab heeft hierover een positief advies uitgebracht. Voor wat betreft de opmerking over de risico's op het breken van de (buiten)kades: We houden ons aan de eisen van het waterschap en dat de geotechnische stabiliteit van de kades in het ontwerpproces is beoordeeld.	Nee

Nr.	Zienswijze 4:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	Verder geldt dat de risico's op het breken van de (buiten)kades die worden gerealiseerd in kaart dienen te worden gebracht, mede gelet op de technische ontwerpkeuzes die hiervoor zijn gemaakt.		
	Conclusie	De zienswijze leidt niet tot aanpassing van de onderzoeksvragen voor het MER.	

Nr.	Zienswijze 5:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
5.0	Inleiding Als Stichting heeft u kennis genomen van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau Natura 2000 Engbertsdijkswen - Interne maatregelen (NRD). U bent als stichting vroegtijdig geïnformeerd over de ontwikkelingen van het Natura 2000-gebied en hebben achter de schermen met SBB regelmatig overleg gehad over mogelijk noodzakelijke mitigerende maatregelen voor de das, o.a. met de boswachter ecologie. Eén van de tastbare uitkomsten van dit overleg was dat er in december 2021 een kunstburcht is aangelegd op een zandkop bij de Krikkendijk (figuur 1). Dit omdat er een risico bestaat dat bij het uitvoeren van de projectplannen de vlakbij gelegen hoofdburcht verloren gaat door het verhogen van het waterniveau. Voor de overige burchten zou dit gevaar niet gelden. Desondanks ziet u in het NRD voor u nog uitgangspunten, die naar uw idee schadelijk zijn voor de lokale dassenstand. Hieronder gaat u daar nader op in. Er zijn ook waarnemingen gedaan van otters. Deze neemt u ook mee.		

Nr.	Zienswijze 5:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	Allereerst geeft u een overzicht van de aanwezige leefgebieden die door afzonderlijk dassenclans worden gebruikt inclusief de status van bewoning. Daarna gaat u beknopt in op de geschetste plannen en consequenties voor de dassenstand om af te sluiten met aanbevelingen.		
5.1	Globale situatieschets dassenpopulatie Uw stichting heeft sinds 2016 data van de ontwikkeling van de dassenstand en verkeerslachtoffers in en rondom Engbertsdijkswenven verzameld door het terrein jaarlijks te inventariseren m.b.v. veldbezoeken. De resultaten hiervan worden door SBB gebruikt en door u o.a. als input voor de 5-jaarlijkse nationale dassencensus. <u>De monitoring</u> in het plangebied is samen uitgevoerd met medewerkers van Staatsbosbeheer. In tabel 1 en figuur 2 is een overzicht gegeven van de mate van bewoning respectievelijk de globale ligging van de woon- en leefgebieden van de aangetroffen dassen clans. U heeft er voor gekozen niet de exacte burchtlocaties te openbaren i.v.m. de storingsgevoeligheid van de burchten en de kwetsbaarheid van het gebied. De precieze locaties zijn op aanvraag bij u in te zien. Hoewel sociale structuren van dassen ingewikkeld zijn, denkt u dat er zich in het plangebied een viertal dassenclans bevinden. Een clan is een groep samenlevende dassen met deels onderlinge familieverbanden. Deze dassen maken gebruik van hetzelfde woon- en leefgebied. De woon- en leefgebieden in figuur 2 zijn rondom clusters van burchten aangebracht, waarbij rekening is gehouden met: • de ligging en verspreiding van aanwezige (clusters van) burchten;	Uw opmerkingen nemen we mee in het nog op te stellen ecologisch werkprotocol. We hebben daar met u inmiddels het overleg over opgestart.	Nee

Nr.	Zienswijze 5:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	• de aard van deze burchten (hoofd- en bijburchten en vluchtpijpen); • gemiddelde afstand die dassen 's nachts afleggen om voedsel te zoeken; dit is variabel tussen gemiddeld 3,5 en 7 km per nacht afhankelijk van het voedselaanbod. Gezien de hoeveelheid oppervlaktewater in het gebied, zal deze afstand eerder richting 7 km per nacht neigen; • de ligging van doorgaans voedselrijke graspercelen met regenwormen; • natuurlijke barrières als vaarten; • de in het gebied aangetroffen kenmerkende dassensporen; • aanwezigheid van waterpartijen, als vennen en poelen. • Voor het bepalen van het woon- en leefgebied is geen uitgebreid onderzoek gedaan, bijvoorbeeld op basis van 'bait marking'. Daardoor zijn de aangegeven gebieden slechts een globale indicatie. • Tabel 1: status van bewoning van de woon- en leefgebieden in Engbertsdijksvennen voor de periode 2016 tot en met 2023 Duidelijk is dat dassen sinds 2016 onafgebroken in de aangegeven gebieden wonen. Wel is er af en toe een jaar waarin een clan-gebied niet bezet is. De redenen daarvoor zijn niet helder, maar het gebeurt vaker dat dassen tijdelijk hun burchten verlaten en andere locaties opzoeken. Dit kan gespeeld kunnen hebben tijdens onze veldbezoeken. Daarnaast constateert u dat de dassen volop binnen het aangegeven plangebied foerageren op basis van aangetroffen voor dassen kenmerkende sporen. Een relevant deel van de voedselgronden voor de das wordt daarbij gevormd door oude landbouwgronden gelegen binnen het plangebied.		

Nr.	Zienswijze 5:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	Voor de goede orde merkt u hier graag op dat ook de aanwezigheid van otters in het gebied is vastgesteld, waaronder 2 otters in januari 2022 (zie figuur 3).		
5.2	NRD plannen In de 'Notitie Reikwijdte en Detailniveau Engbertsdijkswenen' (kenmerk: R001-1290601LLS-V01-sss-NL dd. 23 mei 2023) opgesteld door adviesbureau TAUW B.V. in opdracht van de Provincie Overijssel wordt met geen woord gerept over de aanwezigheid van de das of de otter. U vindt dit een ommissie. De aangekondigde maatregelen hebben namelijk consequentie voor de aanwezige dassenburchten. En mogelijk ook voor de aanwezige otters. In de notitie wordt melding gemaakt van de beoogde interne maatregelen die het hydrologische systeem moeten verbeteren ten gunste van het behoud en herstel van het hoogveen. Dit leidt tot verhoging van het waterpeil. In figuur 4 staat een overzicht van het plangebied. Voor de voormalige agrarische percelen aan de westkant van het gebied, waaronder de gele gebieden uit figuur 4, wordt in de notitie als maatregel afgraven/plaggen genoemd om de grond van voormalige landbouwgebieden af te voeren. Dat betekent dat de humusrijke toplaag wordt verwijderd. U pleit ervoor om de gebieden die geel gearceerd zijn ongewijzigd te laten. Deze percelen dienen nu enerzijds als uitwisselingsroute tussen de clans Krikkendijk en Katerjans. Bovendien is de bovenste laag van deze graspercelen humusrijk en zijn deze percelen daardoor waardevol als voedselterrein voor de dassen. Er zijn tijdens de	De westelijke percelen zijn door B-ware onderzocht en in het huidige ontwerp is opgenomen deze percelen geplagd worden. Voor het perceel dat in onderstaand figuur met '27' is gemarkeerd geldt dat er in dit perceel een noodzaak is om nutriënten te verwijderen uit dit compartiment. Hierdoor krijgt hoogveen meer kans om te ontwikkelen. Dit perceel ligt in een compartiment waar ook het habitattype herstellend hoogveen is aangewezen. Voor de andere percelen (12, 16 en 22) geldt dat vernatting zal zorgen voor het vrijkomen van nutriënten uit de voormalige bouwvoor. Hierdoor is de kans groot dat er veel vegetatie tot ontwikkeling komt, waaronder bosopslag. Dit is onwenselijk aangezien een open hoogveenlandschap nagestreefd wordt en met name bosvorming kan leiden tot ongewenste verdamping. Door de vernatting wordt het echter lastig om met regulier onderhoudsmaterieel de compartimenten te beheren. Bovendien zorgt het onderhoud voor jaarlijkse verstoring van het gebied, wat voor meerdere soorten zeer onwenselijk is. Inmiddels is hierover overleg met u opgestart. We nemen de resultaten hiervan mee in het nog op te stellen uitvoeringsontwerp en het ecologisch werkprotocol. Dit protocol stellen we op voor de uitvoering van de maatregelen. Hierin staat beschreven hoe we omgaan met ecologie tijdens de uitvoering binnen de geldende wet- en regelgeving. Zie paragraaf 5.1.3 van het MER. 	Nee

Nr.	Zienswijze 5:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	monitoringsacties wissels en snuitputjes aangetroffen, die wijzen op (intensief) gebruik.		
5.3	Het doel van de plannen is om het hoogveen te herstellen door vernatting van het gebied. Dit juicht u alleen maar toe. Maar dit heeft wel als consequentie dat een deel van het foerageergebied voor dassen binnen het plangebied verloren zal gaan. Er liggen weliswaar voor dassen geschikte voedselgebieden rondom het plangebied, maar het dwingt wel de dassen om vaker wegen over te steken, waardoor de kans op aanrijdingen alleen maar toeneemt. Niet is expliciet onderzocht wat de mogelijke consequenties zijn van het verhogen van het grondwaterpeil voor de functionaliteit van de aanwezige dassenburchten. Wel is duidelijk dat er voor wat betreft de burchten bij de Krikkendijk een probleem ontstaat. De burchten liggen in de vernattingszone (het gebied binnen de aan te leggen dammen voor het verhogen van het waterniveau), waardoor te verwachten is dat de functie van deze burchten op termijn verloren gaat. De aangelegde kunstburcht is niet opgenomen in de TAUW notitie. Om het gebruik van deze kunstburcht door dassen te stimuleren, is beplanting voorzien voor een betere dekking van de kunstburcht. Dit is evenmin opgenomen in de notitie. Bovendien kan worden verwacht dat het afplaggen van de oude landbouwpercelen, waar ook de kunstburcht in ligt, zal leiden tot verlies aan aantrekkingskracht voor de das. U zegt niet te begrijpen niet waarom investering in biodiversiteit tegelijkertijd ten koste moet gaan van bestaande biodiversiteit. Met andere woorden waarom uitbreiding en herstel van het hoogveen met de daarbij behorende planten en dieren leefgemeenschappen negatieve	Inmiddels is hierover overleg met u opgestart. We nemen de resultaten hiervan mee in het nog op te stellen ecologisch werkprotocol. Dit protocol stellen we op voor de uitvoering van de maatregelen. Hierin staat beschreven hoe we zorgvuldig omgaan met ecologie tijdens de uitvoering binnen de geldende wet- en regelgeving.	Nee

Nr.	Zienswijze 5:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	consequenties moet hebben voor de das. Terwijl vanuit uw optiek beide doelstellingen (behoud en herstel van hoogveen en behoud van de das) prima samen op kunnen gaan.		
5.4	Aanbevelingen Op grond van bovenstaande komt u tot de volgende aanbevelingen: 1. de gevolgen van interne maatregelen voor de das en otter uitdrukkelijk op te nemen in de milieueffectrapportage met inbegrip van de gevolgen voor de functionaliteit van de aanwezige dassenburchten 2. de oude landbouwgebieden intact te laten om zodoende de voedselrijke humuslaag voor de das te behouden	1. Dit is onderdeel van het op te stellen Ecologisch werkprotocol 2. De westelijke percelen zijn door B-ware onderzocht en in het huidige ontwerp is opgenomen deze percelen geplagd worden. Voor het perceel dat in onderstaand figuur met '27' is gemarkeerd geldt dat er in dit perceel een noodzaak is om nutriënten te verwijderen uit dit compartiment. Hierdoor krijgt hoogveen meer kans om te ontwikkelen. Dit perceel ligt in een compartiment waar ook het habitatype herstellend hoogveen is aangewezen. Voor de andere percelen (12, 16 en 22) geldt dat vernatting zal zorgen voor het vrijkomen van nutriënten uit de voormalige bouwvoor. Hierdoor is de kans groot dat er veel vegetatie tot ontwikkeling komt, waaronder bosopslag. Dit is onwenselijk aangezien een open hoogveenlandschap nagestreefd wordt en met name bosvorming kan leiden tot ongewenste verdamping. Door de vernatting wordt het echter lastig om met regulier onderhoudsmaterieel de compartimenten te beheren. Bovendien zorgt het	Nee Nee

Nr.	Zienswijze 5:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
		onderhoud voor jaarlijkse verstoring van het gebied, wat voor meerdere soorten zeer onwenselijk is. Inmiddels is hierover overleg met u opgestart. We nemen de resultaten hiervan mee in het nog op te stellen uitvoeringsontwerp en het ecologisch werkprotocol. Dit protocol stellen we op voor de uitvoering van de maatregelen. Hierin staat beschreven hoe we omgaan met ecologie tijdens de uitvoering binnen de geldende wet- en regelgeving.	
	3. het gebruik door dassen van de mede door SBB aangelegde kunstburcht bij de Krikkendijk te stimuleren; dit ter compensatie van de betreffende hoofdburcht	3. Dit kan onderdeel vormen van het ecologisch werkprotocol en kunnen we meenemen in het uitvoeringsontwerp.	Nee
	4. voorzieningen te treffen bij de wegen rondom het plangebied ter voorkoming van aanrijdingen van dassen en otters.	4. Als deze voorziening noodzakelijk zijn als mitigatie/compensatie maatregelen worden ze meegenomen in het nog te actualiseren ecologisch werkprotocol	Nee
	5. het gelijktijdig inzetten op het beschermen van de bestaande biodiversiteit en het herstel van het hoogveen	5. Wij onderschrijven het belang hiervan. Er is gezocht naar een evenwicht tussen bescherming van bestaande biodiversiteit en herstelmaatregelen voor hoogveen. Het hoogveenherstel vraagt echter ook om ingrijpende maatregelen in een kwetsbaar gebied Hierdoor kan achteruitgang van bestaande biodiversiteit niet altijd uitgesloten worden. Wanneer de maatregelen niet uitgevoerd zouden worden en het hoogveen verder verslechtert, zal dit op langere termijn ook een negatieve invloed hebben op de bestaande biodiversiteit. Naar aanleiding van uw zienswijze zal in het vervolgproces nader met u afgestemd worden om in het uitvoeringsontwerp rekening te houden met de das en otter.	Nee
	6. het monitoren van de ontwikkeling van de dassenpopulatie en de otterpopulatie in het gebied als gevolg van de veranderende waterhoogte en andere maatregelen.	6. De monitoring van soorten is onderdeel van de monitoringscyclus waarvoor de provincie verantwoordelijk is.	Nee
5.5	U wilt graag als onafhankelijke stichting betrokken blijven bij de verdere planvorming en de uitvoering van de maatregelen.	Inmiddels is het overleg hierover opgestart.	
	Conclusie	De zienswijze leidt niet tot aanpassing van de onderzoeksvragen voor het MER.	

Nr.	Zienswijze 6:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
6.0	De situatie wat betreft de staat van instandhouding met betrekking tot reptielenpopulaties in het Natura 2000-gebied de Engbertsdijkswen baart u al enige tijd grote zorgen. Dit is ook de reden dat u van de inspraakmogelijkheid gebruik maakt om een zienswijze aangaande de NRD Engbertsdijkswen interne maatregelen in te dienen. Op 3-10-2022 heeft u een gesprek gevoerd met de provincie Overijssel, waarbij een door u eerder ingediende notitie centraal stond m.b.t. de uitvoeringsmaatregelen in de Engbertsdijkswen in relatie tot de risico's voor de amfibieën en reptielen populaties in onderhavig natuurterrein. Naar aanleiding van dit gesprek zijn de zorgen van u niet weggenomen. U heeft vanwege de transparantie en om de aandacht niet te laten verslappen, een verslag notitie van deze vergadering gemaakt en aan de in het gesprek deelnemende personen voorgelegd ter accordering. Uw visie en punten van zorg richten zich op de volgende zaken:		
6.1	Beschermingsstatus van soorten. In de NRD wordt aangegeven dat de Vogel- en Habitatrichtlijnen van kracht zijn. Op p.6 wordt aangegeven dat: <i>'De Habitatrichtlijn heeft betrekking op een veel groter aantal zeldzame, bedreigde of inheemse soorten, inclusief meer dan duizend dieren- en plantensoorten. Met de aanwijzing van Natura 2000-gebieden kunnen flora en fauna en de leef gebieden van deze beschermde soorten duurzaam beschermd worden '.</i> <i>Verder staat in 2.3 dat' Het doel van de maatregelen is de realisatie van de</i>	De resultaten van het extra ingezette monitoringsonderzoek m.b.t. de gladde slang en adder nemen we mee in het te actualiseren ecologisch werkprotocol. Zie paragraaf 6.3 van het MER.	Nee

Nr.	Zienswijze 6:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	<i>instandhoudingsdoelen van het Natura 2000-gebied Engbertsdijkswen</i> <i>... 'Uitgangspunt bij de uitwerking van de interne maatregelen is het behalen van de instandhoudingsdoelstellingen zoals vastgelegd in het N2000-beheerplan'.</i> In het N2000-beheerplan Engbertsdijkswen is echter geen aandacht voor de herpetofauna. In het gebied komen echter verschillende soorten voor die op de Habitatrichtlijn (HR) en/ of Rode Lijst (RL) staan en alle kennen ook een beschermde status onder de Wet Natuurbescherming (Wnb). De voorkomende soorten zijn geen 'toevallig aanwezige, weinig typische soorten' die nauwelijks een relatie met genoemde habitats hebben. Integendeel, ze zijn juist zeer karakteristiek voor hoogveen en heide. De meest relevante soorten zijn: • Adder (HR, kenmerkende soort Annex 1 m.b.t. herstellend hoogveen, vochtige heide; RL status kwetsbaar; Wnb (beschermde soort conform art. 3.10). • Gladde slang (HR, Annex IV; RL bedreigd; Wnb (beschermde soort conform art. 3.5). • Levendbarende hagedis (RL gevoelig; Wnb (beschermde soort conform art. 3.10). • Heikikker (HR, Annex IV; RL thans niet bedreigd; Wnb (beschermde soort conform art. 3.5) • Poelkikker (HR, Annex IV; RL thans niet bedreigd; Wnb (beschermde soort conform art. 3.5). Op provinciaal niveau vormen de Engbertsdijkswen waarschijnlijk het meest relevante reptielengebied. Zo leeft er één van de slechts twee Overijsselse populaties van gladde slang en heeft het potentie om de grootste adderpopulatie te herbergen. Zelfs op landelijke schaal is het een in het oog springend leefgebied		

Nr.	Zienswijze 6:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	voor wat betreft de herpetofauna. Reptielen en amfibieën zijn geen mobiele soorten, dus als zij eenmaal verdwenen zijn, dan is dat voorgoed. Vandaar dat er ook vanuit het Provinciale actieve soorten beleid Overijssel 'Soorten op orde' veel aandacht is voor deze soorten (buiten N2000-gebieden) en des te vreemder dat dit niet geldt voor binnen de N2000-gebieden, waar de belangrijkste populaties van deze soorten zich bevinden. Kortom, er zal dus wel degelijk binnen de MER getoetst moeten worden of er effecten optreden voor bovengenoemde soorten (zowel in kader Wnb als Habitatrictlijn). Er zijn meerdere punten van zorg die spelen binnen dit project, namelijk:		
6.2	Vooronderzoek In de nazomer van 2022 bleek dat er geen vooronderzoek naar het voorkomen (red.: aanwezig zijn) van adder en gladde slang had plaatsgevonden. Vanaf september 2022 tot heden is er een inventarisatie van (een deel van) de dammen uitgevoerd waarbij aanzienlijke aantallen slangen zijn aangetroffen. Deze aantallen geven reden tot zorg; er zijn blijkbaar redelijke aantallen van deze soorten aanwezig op de dammen waar grondig gewerkt gaat worden.	Er is inderdaad een extra monitoring in uitvoering op het aanwezig zijn van de adder en gladde slang. We nemen de resultaten hiervan mee in het ecologisch werkprotocol. Dit protocol stellen we op voor de uitvoering van de maatregelen. Hierin staat beschreven hoe we omgaan met ecologie tijdens de uitvoering.	Nee
6.3	Aanleg dammen en compartimenten. De dammen zijn voor de hele levenscyclus van belang voor deze (en andere) soorten. Alle hierboven genoemde soorten overwinteren in de dammen (dus ook poelkikker en heikikker). Dit houdt verband met de porositeit van de (veen)dammen die goed doordringbaar zijn voor deze soorten. Het ondoordringbaar maken van de dammen is daarom funest voor deze soorten. Ook buiten de overwinteringsperiode bieden zij leefgebied met schuilplaatsen, zonplekken en	In het huidige ontwerp blijven er oude dammen liggen. Alleen de kades rondom de hoofdcompartimenten worden aangepast. Dat betekent dat alle kleinere veenkades binnen die compartimenten blijven liggen. De reden om de bestaande kades te vervangen en te alloceren op de huidige plek is dat dit leidt tot minder vergraving van aanwezige (rest)veenlagen met herstellend hoogveen (H7120). Er hoeft immers minder (rest)veen te worden afgegraven op locaties waar zich al kades bevinden ten opzichte van een situatie waar je een compleet nieuwe kade zou aanleggen.	Nee

Nr.	Zienswijze 6:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	foerageermogelijkheden. De holtes in de dammen zijn ook in deze periode van belang. Oude dammen hebben een unieke en uiterst waardevolle rijke structuur voor herpetofauna. De voorgenomen maatregelen zijn zeer grootschalig en verstrekkend: maar liefst 31 kilometer aan dammen wordt aangepakt. Het betreft de grote en hoge dammen die juist van bijzondere waarde zijn voor de herpetofauna. Recentelijk onderzoek en bestaande data in de NDFF staven dit. Bovendien zal een extra deel van de (lagere) dammen vervolgens, door de nagestreefde peilverhogingen, onder water verdwijnen. Bovendien zijn de maatregelen niet van tijdelijke aard, omdat zij voorzien in het definitief ondoordringbaar maken van de dammen. Oftewel, het streven is dat er nooit meer holtes ontstaan. Een gefaseerde aanpak biedt dan ook geen soelaas. Het na uitvoering begroeid laten raken van de dijken met een interessante vegetatie, zal wellevgebied kunnen opleveren, maar waarschijnlijk ook pas over een langere periode. Overwintering lijkt nadien uitgesloten gezien de nagestreefde afwezigheid van holtes. De voorgestelde mitigatie door middel van 'adderhotels' acht u onvoldoende. Er gaat een enorme oppervlakte damlichaam verloren voor herpetofauna. Dit valt niet te mitigeren middels adderhotels. Bovendien is deze maatregel te experimenteel.	Op de bestaande locaties heeft in het verleden immers al verstoring plaats gevonden. Bovendien ligt een belangrijk deel van de kades op bestaande zandwegen die ook al als kade fungeren maar straks worden opgehoogd en verbreed (vanwege stabiliteit). Tot slot, de bestaande kades liggen veelal op een logische plek namelijk in die delen waar zich grote hoogteverschillen bevinden die samenhangen met de ontginningsgeschiedenis van het veen. De kadestructuur sluit hierop aan om zo gunstig mogelijke condities (areaal plas dras met waterstanden van max. 30-50 cm) te kunnen creëren.	
6.4	Voorbereidende werkzaamheden dammen U realiseert zich dat, mits het project doorgang vindt zoals thans beoogd, alle opslag van de dammen in kwestie verwijderd moeten worden. De wijze waarop zou in die zin minder relevant kunnen worden geacht, omdat in de tweede werkgang structurele wijzigingen aan de dammen worden aangebracht die tot ongeschiktheid leiden voor herpetofauna. Echter,	Inmiddels is hierover overleg met u opgestart. We nemen de resultaten hiervan mee in het ecologisch werkprotocol. Dit protocol stellen we op voor de uitvoering van de maatregelen. Hierin staat beschreven hoe we zorgvuldig omgaan met ecologie tijdens de uitvoering binnen de geldende wet- en regelgeving.	Nee

Nr.	Zienswijze 6:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	uw inziens vereist de zorgplicht dan nog steeds de schade aan individuen zoveel mogelijk wordt geminimaliseerd. De grove werkwijze met een klepelbak garandeert dat volgens uw stellige overtuiging niet; ook niet wanneer een ecooloog hier vooruitloopt. Bovendien, wanneer de beoogde plannen wel worden aangepast, zorgt een zorgvuldigere werkwijze (man met bosmaaier) voor het behoud van een veel groter deel van de populaties. Voor de herpetofauna is het behoud van een deel van de structuur in de vorm van opslag/struweel (naast heide en pijpenstro-vegetaties) sowieso elementair.		
6.5	Er zijn relatief weinig inventarisatiegegevens van alle genoemde soorten. Dat maakt de 'Staat van Instandhouding' (SvI) van desbetreffende populaties onzeker. Hoe kan men, met de wetenschap dat het overgrote deel van de land habitat permanent verloren zal gaan, garanderen dat de SvI van soorten tenminste onveranderd blijft? Dit is feitelijk hoe de vraag juridisch gesteld dient te worden. Is de SvI onbekend, dan dienen mitigerende maatregelen te worden genomen waardoor de SvI met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid niet in het gedrang komt als gevolg van de voorgenomen maatregelen. RAVON is van mening dat dit niet kan met het huidige voorstel, waarbij in korte tijd een omvangrijk deel van de habitat van bovengenoemde soorten verloren gaat.	Inmiddels is hierover overleg met u opgestart. We nemen de resultaten hiervan mee in het ecologisch werkprotocol. Dit protocol stellen we op voor de uitvoering van de maatregelen. Hierin staat beschreven hoe we zorgvuldig omgaan met ecologie tijdens de uitvoering binnen de geldende wet- en regelgeving.	Nee
6.6	U ziet dat vernattingsmaatregelen ook voor de herpetofauna noodzakelijk zijn om de verdroging tegen te gaan, maar staat een andere aanpak voor, waarbij zowel de gebiedsdoelen worden gehaald als dat er duurzame populaties amfibieën en reptielen in het gebied kunnen voortbestaan of die status weten te bereiken.	Zie onze reactie bij 6.5.	Nee

Nr.	Zienswijze 6:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
6.7	U staat open om (vervolg) gesprekken aan te gaan om samen te werken aan de natuurdoelen van dit natuurgebied.	Inmiddels is het overleg hierover gaande.	
	Conclusie	De zienswijze leidt niet tot aanpassing van de onderzoeksvragen voor het MER.	

Nr.	Zienswijze 7:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
Pag.4 7.1	1.1: U vraagt wanneer u inspraak kunt krijgen of bezwaar kunt maken tegen dit nieuwe PIP	Voor de maatregelen in het gebied doorlopen we na de NRD nog een aantal stappen. Voor het project wordt na de NRD een Milieueffectrapport (MER) en een Projectbesluit opgesteld. Dit projectbesluit is onder de nieuwe Omgevingswet de opvolger van het Provinciaal Inpassingsplan (PIP). Samen met eventuele vergunningen en het MER neemt Gedeputeerde Staten (GS) een besluit over het Projectbesluit. Dat doet GS medio 2024. Zie verder 1.1.3. Vervolprocedure . U wordt daarover geïnformeerd.	Nee
Pag.5 7.2	1.1: U vraagt zich af wat er gebeurt als goedgekeurde maatregelen schade opleveren voor de externe maatregelen en gebieden net buiten Engbertsdijkswenen, wat niet ondenkbaar is? Een apart PIP + Mer voor de externe maatregelen is daarom onlogisch.	In paragraaf 1.2.2 is nadere toelichting gegeven op eventuele planschade. De maatregelen vinden plaats binnen de begrenzing van het natuurgebied (interne maatregelen) en daarbuiten (externe maatregelen). Dit MER heeft alleen betrekking op de interne maatregelen. De procedures voor de interne en externe maatregelen doorlopen elk een eigen proces. De Raad van State heeft deze opzet met aparte processen en besluiten goedgekeurd, omdat de vastgestelde planbegrenzing een goede ruimtelijke ordening dient.	Nee
7.3	1.1: Staan deze maatregelen in het Beheerplan Engbertsdijkswenen.	De instandhoudingsdoelstellingen staan in het N2000 beheerplan beschreven. Zie paragraaf 4.1 van het MER.	Nee
Pag.7 7.4	1.2: Door de afgraving van voormalige landbouwpercelen verdwijnen een aantal beschermde vogelsoorten. Onder andere Tureluur en Grauwe Klauwier. De aanwezigheid hiervan is vastgesteld door de Twentse vogelwerkgroep KNNV. Dit is in tegenspraak met de nog steeds geldende Vogelrichtlijn.	Het verdwijnen van soorten zoals u aangeeft is volgens ons een aanname van uw zijde. Dat is echter niet onze verwachting. Samen met de telgroepen en Staatsbosbeheer gaan we zoeken naar een inrichtingswijze die bestaande biodiversiteit zo veel mogelijk in stand houdt.	Nee

Nr.	Zienswijze 7:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
7.5	1.2: Er moet volgens u vanwege de functiewijziging (pag. 7) wel een MER doorlopen worden. De ingreep is zodanig groot dat volgens het Besluit MER beschermde Flora & Fauna (o.a. vogelsoorten) bedreigd worden. Dit maakt dat volgens u een MER-procedure moet worden doorlopen.	Uw constatering is juist, ten aanzien van de MER-plicht. Echter niet op basis van de functiewijziging van Agrarisch naar Natuur waarop in paragraaf 1.2 bedoeld wordt.	Nee
Pag.8 7.6	1.4: U wilt graag een kopie ontvangen van het VO en het IDO.	Het IDO is als bijlage bij het MER gevoegd. In dit IDO is het VO verwerkt. Zie Bijlage 4 van het MER.	Nee
7.7	1.5: U vraagt zich af welke afzonderlijke afspraken er gemaakt zijn. Dit moet volgens u ook in het NRD vermeld worden.	Het is niet duidelijk op welke afzonderlijke afspraken u hier doelt. De gemaakte afspraken staan beschreven in de NRD.	Nee
7.8	1.5: U leest dat alleen de samenvatting wordt vertaald in het Duits. Dit is volgens u in strijd met het Espoo-verdrag. U citeert: "de autoriteiten en het publiek in Duitsland moeten op dezelfde wijze en tijd betrokken worden bij de MER-procedure als in Nederland".	Voor zover bekend is deze onderlinge afspraak om alleen de samenvatting te vertalen niet in strijd met het Espoo-verdrag.	Nee
Pag.10 7.8b	2.1: U stelt dat de 12 ha hoogveen het oorspronkelijke Natura 2000-gebied is. U vraagt zich af waarom dit zonder inspraak vergroot is.	De begrenzing is bij Ministerieel besluit van 20 september 1982 vastgelegd. De procedures voor de vaststelling daarvan (waaronder de mogelijkheid tot het indienen van zienswijzen) zijn in de jaren daarvoor doorlopen. De grootte van het N2000 gebied Engbertsdijkerven is conform de toen geldende wet- en regelgeving vastgesteld.	Nee
7.9	2.1: U zich af waarop de stelling is gebaseerd dat afgegraven delen zich nog kunnen herstellen tot hoogveen. U wens daar een wetenschappelijke onderbouwing van te zien.	In het MER is het afwegingsproces m.b.t. het N2000 beheerplan beschreven. Zie paragraaf 4.1 van het MER.	Nee
Pag.11 7.10	2.1: U geeft op figuur 2.1 aan wat volgens u geen Natura 2000-gebied is en wat dus niet in het PIP en MER thuis zou horen voor de 'Interne maatregelen'. Daarbij vraagt u zich ook af wat het opnemen van de buitenkades als onderdeel van de 'interne maatregelen' (PIP en MER). Het is per definitie géén Natura 2000-gebied!	Terecht dat u aangeeft dat de gebieden geen Natura 2000-gebied zijn. Wij wijzigen die grens ook niet, want dat is gehouden aan de Minister. Binnen onze Omgevingsvisie en Omgevingsverordening kennen wij wel het Natuurnetwerk Nederland met daarin de functie 'Natuur' en 'Uitwerkingsgebied ontwikkelopgave Natura 2000'.	Nee
Pag. 12 7.11	2.1: U vraagt zich af hoe dit dan te verdelen is tussen PIP/MER voor interne maatregelen en een	De procedures voor de interne en externe maatregelen doorlopen elk een eigen proces met hun eigen MER. De Raad van State heeft in de voorgaande procedure (ondanks dat dat PIP vernietigd is) in de	Nee

Nr.	Zienswijze 7:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	PIP/MER externe maatregelen als je niet eens de grens met milieuschades kunt trekken? In een op ons verzoek verkregen aanvulling schreef u onder andere: "In mijn visie kun je geen onderscheid maken tussen een separate MER voor interne en externe schades omdat de grens eigenlijk niet te trekken is. Juist door twee separate MERs te maken loop je de kans dat de interne MER wordt goedgekeurd terwijl die onverwacht (na de goedkeuring) toch erg negatieve gevolgen kan hebben voor het gebied waar de externe maatregelen spelen of de schade voortvloeiend uit externe maatregelen kan verergeren."	besluitvorming daarover deze opzet met aparte processen en besluiten goedgekeurd, omdat de vastgestelde planbegrenzing een goede ruimtelijke ordening dient. Voor cumulatieve effecten is de lijn voor intern/extern in de MERren in principe als volgt: de interne maatregelen gaan vóór externe maatregelen in procedure. Dit betekent dat referentiesituatie voor MER intern uitgaat van effecten intern t.o.v. de huidige situatie (zonder extern). De referentiesituatie voor de externe maatregelen bestaat uit huidige situatie, inclusief de effecten van de interne maatregelen. De interne maatregelen zijn dan een autonome ontwikkeling, want bij start van de procedure voor de externe maatregelen is het projectbesluit voor de interne maatregelen al in procedure. De MER voor de externe maatregelen beschouwt daarmee de cumulatieve effecten van interne en externe maatregelen. Dit sluit aan bij hydrologische effectstudies, waarvoor de externe maatregelen de combinatie van interne en externe maatregelen is doorgerekend. Negatieve effecten dan berekend waren vanuit de interne maatregelen zijn dan het gevolg van de externe maatregelen. De daaruit voortvloeiende schade wordt dan vanuit de externe maatregelen vergoed.	
Pag.14 7.12	2.1.1: (alineea boven figuur 2.4) U stelt dat hoogveenlandschappen in Duitsland niet zeldzaam zijn en dat er dan wel voor de overige gronden verder geen habitattypen zijn, maar wel Vogelrichtlijngebieden.	Wij nemen dit voor kennisgeving aan.	Nee
Pag.15 7.13	2.2.2: (eerste alinea) U stelt dat er een wetenschappelijke onderbouwing nodig is voor de knelpunten of een verwijzing in de NRD.	In het N2000 beheerplan staan de knelpunten beschreven. Zie paragraaf 4.1 van het MER.	Nee
7.14	2.3: (alineea boven tabel 2.1) U stelt dat dit niet klopt, omdat de Vogelrichtlijngebieden in het westen géén Natura 2000-gebied zijn en niet horen bij het plangebied voor de interne maatregelen PIP/MER	 Op dit kaartje is lichtgroen het Vogelrichtlijngebied in het N2000-gebied te zien (bron: Natura-viewer). Dat is tevens een Habitatrictlijngebied. Het dondergroene gebied (de westrand) is ook N2000-gebied, maar dan alleen een Habitatrictlijngebied. Daarmee vallen de maatregelen in dat deel ook binnen de interne maatregelen. In dit gebied zijn volgens die website 3 soorten beschermd: Rietgans, Kraanvogel en Geoorde Fuut.	Nee
7.15	(tabel 2.1) U herhaalt dat de agrarische percelen in het westen géén Natura 2000-gebied zijn, maar	Uw constatering is niet juist. Zie onze reactie hiervoor bij 7.14.	Nee

Nr.	Zienswijze 7:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	wel Vogelrichtlijngebieden en dat door het afgraven bedreigde flora en fauna (o.a. Grauwe klauwier) schade oplopen.		
Pag.16 7.16	Zie 7.14 en 7.15		Nee
Pag.17 7.17	3.1 : Autonome ontwikkelingen. U stelt dat: de laatste 4 punten van de 'mogelijke autonome ontwikkelingen' super belangrijk zijn, maar niet meegenomen worden in de PIP/Mer van de interne maatregelen;	De genoemde punten zijn meegenomen in het MER. Zie paragraaf 3.2 van het MER.	Nee
	de externe maatregelen veel verschil maken en erg veel invloed op de Mer en werkelijke milieueffecten van de interne maatregelen;	De maatregelen vinden plaats binnen de begrenzing van het natuurgebied (interne maatregelen) en daarbuiten (externe maatregelen). Dit MER heeft alleen betrekking op de interne maatregelen. De procedures voor de interne en externe maatregelen doorlopen elk een eigen proces. De Raad van State heeft deze opzet met aparte processen en besluiten goedgekeurd, omdat de vastgestelde planbegrenzing een goede ruimtelijke ordening dient. Zie paragraaf 3.2 van het MER.	
	de MER voor de interne maatregelen geen autonome ontwikkelingen meeneemt en dat deze MER dus totaal geen realistisch beeld geeft en dus per definitie zinloos is'	De autonome ontwikkelingen voor de interne maatregelen staan beschreven in het MER. Zie paragraaf 3.2 van het MER.	Nee
	dit dus weer een goede reden is om de PIP/MER <u>niet</u> op te splitsen in een interne en een externe variant.	Zie antwoord bij 2 ^e bullit. Zie paragraaf 3.2 van het MER.	Nee
Pag.18 7.18	3.2: U vraagt zich af waar de omwonenden staan in deze 'Samen werkt beter'-pakt. Er is dus geen samenwerking met omwonenden?	'Samen werk beter' is een samenwerkingsverband tussen diverse overheden en organisaties (zie Samen Werkt Beter - Provincie Overijssel). De bij het proces betrokken partijen staan beschreven in het MER, waaronder ook de omwonenden. Zie paragraaf 4.2 van het MER.	Nee
7.19	(alinea onder logo's) U vraagt zich af of alle autonome ontwikkelingen zoals die op pagina 17 vermeld zijn wel meegenomen zijn bij de uitwerkingen van de planalternatief/-alternatieven. Als deze autonome ontwikkelingen zoals klimaatverandering en stikstofdepositie niet zijn meegenomen is er geen faire en realistische	De autonome ontwikkelingen voor de interne maatregelen staan beschreven in het MER. Zie paragraaf 3.2 van het MER.	Nee

Nr.	Zienswijze 7:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	doorrekening gemaakt van het planalternatief en mogelijke alternatieven.		
Pag.19 7.20	Zie opmerking 19: Graag bewijs dat alternatieven niet haalbaar zijn.	Dit staat beschreven in het MER. Zie Hoofdstuk 4	Nee
Pag.20 7.21	4.2: (zie * bij Effecten op bebouwing van Bodem en water, Klimaat en duurzaamheid, Woon-, werk- en leefmilieu. Landbouw en Verkeer). Hoe kan de MER van de interne maatregelen deze criteria kwantificeren als deze MER niets mag zeggen over het gebied buiten Natura 2000 en geen autonome ontwikkelingen zoals klimaatverandering e.d. mag meenemen (zie pag. 17 + opm. 17).	Dit staat beschreven in het MER. Zie Hoofdstuk 6	Nee
	Conclusie	De zienswijze leidt niet tot aanpassing van de onderzoeksvragen voor het MER.	

Nr.	Zienswijze 8:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
8.0	Namens de afdeling geeft u ons hierbij uw zienswijze op de Notitie Reikwijdte en Detailniveau Engbertsdijksvenen. U geeft een reactie op de NDR per bladzijde.		
8.1	Allereerst heeft u drie vragen over blz.4 om helderheid te krijgen:		
	1. Aangegeven wordt dat de procedures voor het PIP, de MER en de ontgrondingprocedure gezamenlijk worden opgepakt. Betekent dit dat de NRD dekkend is voor alle drie trajecten?	1. Ja, dat klopt. Zowel voor de maatregelen in het gebied als de maatregelen rondom het gebied doorlopen we een aantal procedures. Voor beide projecten wordt een eigen MER en Projectbesluit opgesteld. Dit Projectbesluit is onder de nieuwe Omgevingswet de opvolger van het Provinciaal Inpassingsplan (PIP). Samen met eventuele vergunningen en het MER neemt Gedeputeerde Staten (GS) een besluit over het Projectbesluit. Dit zal medio 2024 zijn.	Nee
	2. Komt de gehele PIP straks nieuw voor inspraak ter inzage of worden dat alleen de aangepaste stukken?	2. Zie 1.1.3. Vervolgprocedure U wordt daarover geïnformeerd.	Nee

Nr.	Zienswijze 8:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	3. Wat is de status van het beheerplan, is die juridisch nog geldig na de RvSt uitspraak in 2019 over de PAS?	3. Het beheerplan is staat geheel los van de PAS-problematiek en waarom de RvS daar een streep doorheen heeft gehaald. Het is gewoon nog juridisch geldig. De uitspraak van de RvS heeft daar geen invloed op.	Nee
8.2	Blz. 6: Tekst bij Figuur 1 is niet correct. De gele vlakken zijn geen VR-, maar HR-gebieden	Dit is een terechte opmerking. In het MER is deze kaart niet meer opgenomen.	Nee
8.3	Blz. 5 en 10. Er worden voor het beheerplan twee versies genoemd, dat kan niet de bedoeling zijn. Is het beheerplan van mei 2016 (zie NRD blz. 10/11/18) geldig of dat van januari 2019 (zie NRD blz. 5/12/14)?	Dit is een terechte opmerking. In het MER is dit correct weergegeven. De correcte datum is januari 2019.	Nee
8.4	Blz. 12: Bij studiegebied wordt aangegeven dat de MER de milieugevolgen van de interne herstelmaatregelen onderzoekt. Voor een volledig inzicht is het noodzakelijk dat ook de huidige impact van de externe zone wordt mee beoordeeld. Bijvoorbeeld de inwaai van ongewenste stoffen vanaf akkers bij stormachtig weer uit het noordoosten - zuidoosten, of de stikstofdepositie, of de verontreiniging door de verspreiding van spoelwater vanaf de oostzijde?	De maatregelen vinden plaats binnen de begrenzing van het natuurgebied (interne maatregelen) en daarbuiten (externe maatregelen). Dit MER heeft alleen betrekking op de interne maatregelen. De procedures voor de interne en externe maatregelen doorlopen elk een eigen proces. De Raad van State heeft deze opzet met aparte processen en besluiten goedgekeurd, omdat de vastgestelde planbegrenzing een goede ruimtelijke ordening dient.	Nee
8.5	Blz. 16: Bij de aanleg en herstel van kades en compartimenten benadrukt u graag het enorme belang van dit gebied voor adders, gladde slangen en boomkikkers. Daarbij heeft u een voorkeur voor het afdekken van deze kades met zandgrond. Hier kan dan een soortenrijke vegetatie ontstaan.	We hebben in het ontwerp opgenomen dat we de kades afdekken met zand.	Nee
8.6	Blz. 16: Afgraven i.v.m. fosfaat van de voormalige akkers aan de westzijde. Deze voormalige landbouwgronden hebben volgens u weinig tot geen impact op het hoogveenherstel. Het beheer van de afgelopen jaren heeft gezorgd voor een goede biotoop voor fauna. U heeft kennisgenomen van de zienswijze onder 2 en bent het eens met de suggestie om in het geval men toch wil plaggen dit met een proefgebied eerst uit te proberen.	De westelijke percelen zijn door B-ware onderzocht en in het huidige ontwerp is opgenomen deze percelen geplagd worden. Voor het perceel dat in onderstaand figuur met '27' is gemarkeerd geldt dat er in dit perceel een noodzaak is om nutriënten te verwijderen uit dit compartiment. Hierdoor krijgt hoogveen meer kans om te ontwikkelen. Dit perceel ligt in een compartiment waar ook het habitatype herstellend hoogveen is aangewezen.	Nee

Nr.	Zienswijze 8:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
		Voor de andere percelen (12, 16 en 22) geldt dat vernatting zal zorgen voor het vrijkomen van nutriënten uit de voormalige bouwvoor. Hierdoor is de kans groot dat er veel vegetatie tot ontwikkeling komt, waaronder bosopslag. Dit is onwenselijk aangezien een open hoogveenlandschap nagestreefd wordt en met name bosvorming kan leiden tot ongewenste verdamping. Door de vernatting wordt het echter lastig om met regulier onderhoudsmaterieel de compartimenten te beheren. Bovendien zorgt het onderhoud voor jaarlijkse verstoring van het gebied, wat voor meerdere soorten zeer onwenselijk is. Inmiddels is hierover overleg met u opgestart. We nemen de resultaten hiervan mee in het nog op te stellen uitvoeringsontwerp en het ecologisch werkprotocol. Dit protocol stellen we op voor de uitvoering van de maatregelen. Hierin staat beschreven hoe we omgaan met ecologie tijdens de uitvoering binnen de geldende wet- en regelgeving.	
8.7	Tot slot nog een heel essentieel punt: Blz. 14: Hoogveenlandschappen. Een hoogveenlandschap is een landschap met daarin actieve en herstellende veengebieden met overgangszones, randzones en verbindingzones, ecologisch passend in de omgeving via goede natuurlijke/ecologische verbindingen. Het aanwijzingsbesluit beschrijft volgens u dat de beschermingszone is aangewezen voor de volgende natuurlijke habitattypen: H7110A *Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) H7120 Aangetast hoogveen waar natuurlijke regeneratie nog mogelijk is Verkorte naam Herstellende hoogvenen.	De genoemde aansluiting op o.a. het Veenschap en de inrichting van de externe maatregelen maakt geen onderdeel uit van het huidige plan.	Nee

Nr.	Zienswijze 8:	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	U mist bij de uit te voeren maatregelen juist enkele maatregelen die leiden tot een geheel omvattend hoogveenlandschap op landschapsniveau. De huidige insteek van het gebiedsproces met externe maatregelen is het vergroten van een "bloempot" hoogveen. U bent van mening dat dit de naam hoogveenlandschap niet verdient en niet duurzaam genoeg is. U constateert dat een landschapsblik/visie helaas geen volwaardig onderdeel was van het proces. U mist die visie en uitwerking middels goede verbindingzones richting Veenschap en West-Geesteren middels het Zielakker gebied. Als verbinding naar Bruinehaar/en landgoed Oldhorst mist u een robuust lagzonegebied (zie beheerplan blz. 7 etc.). In een gesprek geven u hierop graag toelichting.		
	Conclusie	De zienswijze leidt niet tot aanpassing van de onderzoeksvragen voor het MER.	

3 Adviezen

Nr.	Advies 1: Brandweer Twente, Postbus 383, 7500 AJ Enschede	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
1.1	Op 27 juni 2023 hebben wij u geïnformeerd over de voortgang van de ruimtelijke planvorming voor het Natura 2000-gebied 'Engbertsdijksvenen'. Het voornemen is om maatregelen te treffen die het hoogveen herstellen. De maatregelen bestaan onder andere uit het dempen van sloten in het natuurgebied en het aanleggen van kades die het regenwater in het natuurgebied vasthouden. Het Provinciaal Inpassingsplan (PIP) van 23 september 2020 is door de Raad van State vernietigd waardoor een nieuwe PIP opgesteld moet worden inclusief milieueffectrapport MER. Hiervoor is de Notitie Reikwijdte en Detailniveau Engbertsdijksvenen (NDR) opgesteld en hebben wij u deze doen toekomen.		Nee
2.2	In de voorliggende NDR is onder andere omschreven aan welke milieuaspecten wordt getoetst en hoe de beoordeling van de milieuaspecten plaatsvindt. Op basis van de ontvangen NDR merkt u op dat hierin geen aandacht is geschonken aan het natuurbrandrisico en op welke wijze de kans op natuurbrand kan worden verkleind hoe uitbreiding voorkomen kan worden. Het soort vegetatie heeft hier invloed op, maar ook de mogelijkheden voor de brandweer om op te treden. Voor een uitgebreidere beschrijving verwijzen u ons naar uw eerdere advies van 30 juni 2020, met het kenmerk 2020-D93370. Graag ontvangt u een reactie op welke wijze de maatregelen om de kans op natuurbrand te verkleinen en de uitbreiding te beperken worden	Dit staat beschreven in het MER. Zie Paragraaf 6.10.	Nee

Nr.	Advies 1: Brandweer Twente, Postbus 383, 7500 AJ Enschede	Reactie	Aanpassing nodig van de onderzoeksvragen in het MER
	meegenomen en geborgd in de NDR, de MER en de nieuwe PIP.		
2.3	Voor vragen of nadere informatie kunnen wij terecht bij het team Advies van Brandweer Twente.		Nee
	Conclusie	Dit advies leidt niet tot aanpassing van de onderzoeksvragen voor het MER.	

4 Colofon

Deze Nota van Antwoord is opgesteld door de provincie Overijssel, in afstemming met de gebiedspartners Staatsbosbeheer.

Uitgave: provincie Overijssel

Datum: [datum]

Inlichtingen bij

Contactpersoon: Cees Ortelee

Telefoon: 06 211 23 592

Email: natura2000pip@overijssel.nl

Onder vermelding van: PIP Engbertsdijkswen Intern maatregelen

Kijk ook op: www.overijssel.nl/natura2000procedures

Adresgegevens

Provincie Overijssel

Luttenbergstraat 2

Postbus 10078

8000 GB Zwolle

Telefoon 038 499 88 99

Fax 038 425 48 88

www.overijssel.nl

postbus@overijssel.nl